

OBSAH

Prehľad máp	13
PROLÓG: PRÍBEH DVOCH FARIEM	15
Dve farmy. Kolapsy v minulosti a v súčasnosti. Stratené raje? Päťbodový rámec. Firmy a životné prostredie. Porovnávací metóda. Zámer knihy.	
I. MODERNÁ MONTANA	
1 Pod veľkou montanskou oblohou	43
Príbeh Stana Falkowa. Montana a ja. Prečo začínať Montanou? Hospodárska história Montany. Ťažobný priemysel. Lesy. Pôda. Voda. Pôvodné a cudzorodé druhy rastlín a živočíchov. Rôzne predstavy o budúcnosti. Postoje k regulácii. Príbeh Ricka Laibla. Príbeh Chipa Pigmana. Príbeh Tima Hulsa. Príbeh Johna Cooka. Montana ako model sveta.	
II. MINULÉ SPOLOČNOSTI	
2 Súdram na Veľkonočnom ostrove	101
Záhady kameňolomu. Geografia a história Veľkonočného ostrova. Ľudia a potrava. Náčelníci, klany a prostý ľud. Plošiny a sochy. Tesanie, preprava a vztyčovanie sôch. Zmiznutý les. Spoločenské dôsledky. Európania a ich výklady. Prečo bol Veľkonočný ostrov taký nestabilný? Veľkonočný ostrov ako metafora.	
3 Poslední, ktorí prežili: ostrovy Pitcairn a Henderson	151
Pitcairn pred Bounty. Tri odlišné ostrovy. Obchod. Koniec filmu.	
4 Dávni ľudia: Anasaziovia a ich susedia	171
Púštni poľnohospodári. Letokruhy. Metódy zavlažovania plodín. Problém Chaca a škrečky bielostrdelé. Zjednotenie oblasti. Úpadok a koniec Chaca. Posolstvo Chaca.	

5 Mayské kolapsy	197
Záhady stratených miest. Životné prostredie Mayov. Mayské poľnohospodárstvo. História Mayov. Copán. Zložitosti kolapsov. Vojny a suchá. Kolaps južných nížin. Posolstvo Mayov.	
6 Predohra a fúgy Vikingov	221
Experimenty v Atlantiku. Vikinská explózia. Poľnohospodárstvo Vikingov. Vikinskí náčelníci. Vikinské náboženstvo. Orkneje, Shetlandy, Faerské ostrovy. Životné prostredie Islandu. História Islandu. Island v kontexte. Vinland.	
7 Rozkvet nórskeho Grónska	261
Predsunutá základňa Európy. Dnešná klíma Grónska. Klíma v minulosti. Pôvodné rastliny a zvieratá. Nórske osídlenie. Poľnohospodárstvo. Lov a rybolov. Zjednotené hospodárstvo. Spoločnosť. Obchod s Európou. Obraz seba samých.	
8 Koniec nórskeho Grónska	305
Počiatok konca. Odlesnenie. Poškodenie pôdy a trávnatých plôch. Predchodcovia Inuitov. Obživa Inuitov. Vzťahy Inuitov s Nórmami. Koniec. Hlavné príčiny konca.	
9 Protichodné cesty k úspechu	339
Zdola nahor, zhora nadol. Novoguinejské vysočiny. Tikopia. Problémy počas šógunátu Tokugawa. Riešenia počas šógunátu Tokugawa. Prečo Japonsko uspelo. Iné úspechy.	
III. MODERNÉ SPOLOČNOSTI	
10 Malthus v Afrike: rwandská genocída	381
Dilema. Udalosti vo Rwande. Viac ako etnická nenávisť. Stupňovanie napätia v Kaname. Výbuch v Kaname. Prečo sa to stalo.	
11 Jeden ostrov, dva národy, dvojaké dejiny: Dominikánska republika a Haiti	403
Rozdiely. História. Príčiny odlišného vývoja. Vplyvy na dominikánske životné prostredie. Balaguer. Dnešné dominikánske životné prostredie. Budúcnosť.	

12 Čína, potácajúci sa obor 437
Význam Číny. Základná situácia. Vzduch, voda, pôda. Prírodné prostredie, biologické druhy, megaprojekty. Dôsledky. Súvislosti. Budúcnosť.

13 „Dolovanie“ Austrálie 463
Význam Austrálie. Pôdy. Voda. Vzdialenosť. Skorá história. Dovezené hodnoty. Obchod a prisťahovalectvo. Znehodnocovanie pôdy. Ďalšie environmentálne problémy. Príznačky nádeje a zmeny.

IV. PRAKTICKÉ POUČENIA

14 Prečo niektoré spoločnosti zničia ich vlastné rozhodnutia? 513
Ako dosiahnuť úspech. Neschopnosť predvídať. Neschopnosť vnímať. Racionálne poškodzovanie. Ničivé hodnoty. Ďalšie iracionálne zlyhania. Neúspešné riešenia. Príznačky nádeje.

15 Veľké firmy a životné prostredie:
odlišné podmienky, odlišné výsledky 539
Ťažby prírodných zdrojov. Dve ropné polia. Pohnútky ropnej firmy. Postupy pri ťažbe rudy. Pohnútky ťažobnej firmy. Rozdiely medzi ťažobnými firmami. Drevársky priemysel. Medzinárodné združenie Forest Stewardship Council (FSC). Morský rybolov. Veľké firmy a verejnosť.

16 Náš svet ako polder: čo to všetko pre nás dnes znamená? 595
Úvod. Najväčšie problémy. Ak ich nevyriešime... Život v Los Angeles. Niekoľko kritických poznámok. Minulosť a prítomnosť. Dôvody na nádej.

PodĎakovania 645

Odporúčaná literatúra 649

PROLÓG

PRÍBEH DVOCH FARIEM

Dve farmy. Kolapsy v minulosti a v súčasnosti. Stratené raje? Päťbodový rámec. Firmy a životné prostredie. Porovnávací metóda. Zámer knihy.

Pred niekoľkými rokmi som navštívil dve mliečne farmy, Hulsovú a Gardarskú. Hoci ich delili tisíce kilometrov, nápadne sa podobali svojimi silnými stránkami i slabunami. Obom patrilo primát najväčšej, najlepšie prosperujúcej a technologicky najpokročilejšej farmy v danej oblasti. Navyše sa obe sústredili okolo veľkolepého, najmodernejšie vybaveného kravína, ktorý slúžil na ustajnenie i na dojenie. Tieto stavby, vnútri úhľadne rozdelené na dva protilahlé rady státí pre zvieratá, zatiaľovali všetky ostatné kravíny v oblasti. V lete sa kravy z oboch fariem pásli na žirných pastvinách, obe farmy si dorábali koncom leta vlastné seno, aby mali v zime čím kŕmiť kravy. Množstvo letnej pastvy i sena na zimu zvyšovali zavlažovaním lúk. Podobali sa rozlohou (niekoľko štvorcových kilometrov) i veľkosťou kravínov, hoci na Hulsovej farme ustajňovali o čosi viac kráv ako na Gardarskej (200 voči 165). Majiteľov oboch fariem ľudia považovali za popredných predstaviteľov miestnej spoločnosti a obaja boli hlboko nábožensky založení. Obe farmy obklopovala nádherná prírodná scenéria, aká priťahuje turistov zďaleka; pozadie tvorili snehom pokryté horské vrcholy, odkiaľ tiekli potoky plné rýb, ktoré sa napokon vlievali do známej rieky (pod Hulsovou farmou) alebo fjordu (pod Gardarskou farmou).

Tol'ko o ich spoločných silných stránkach. Ich spoločnou slabinou bolo, že sa nachádzali v oblastiach, ktoré sú pre mliekarenstvo marginálne. Z ich dosť severných polôh totiž vyplýva krátke letné vegetačné

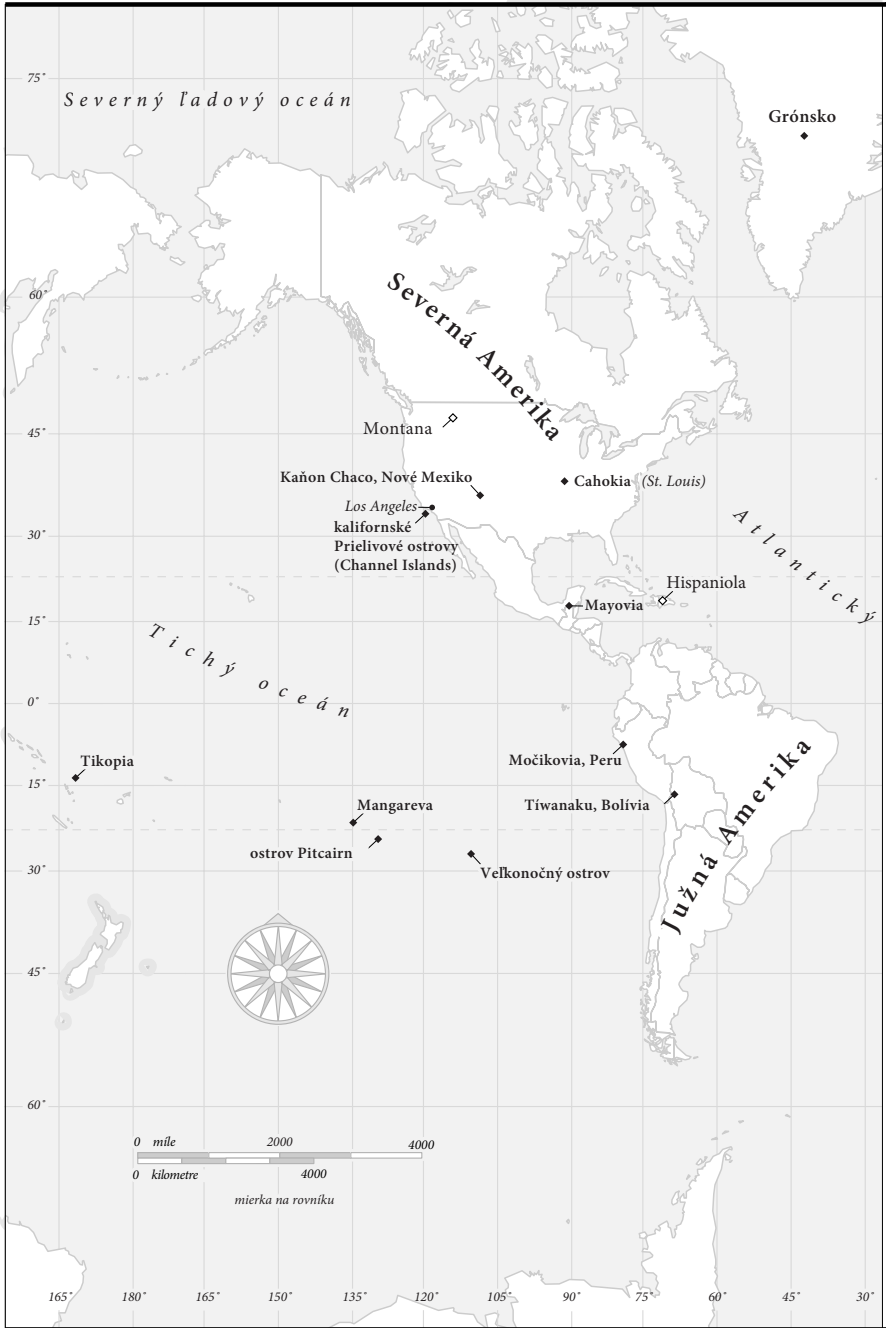
obdobie pre rast trávy na pastvinách. V porovnaní s mliečnymi farmami v nižších zemepisných šírkach ani v priaznivejších rokoch nefungovali v optimálnej klíme. Obom farmám mohli ľahko uškodiť jej zmeny. Najväčšou starosťou Hulsovej farmy bolo sucho, pokým Gardarskej chlad. Obe oblasti sa navyše nachádzali ďaleko od väčších sídiel, kam by mohli predávať svoje poľnohospodárske výrobky. Voči farmám, ktoré sa nachádzali bližšie k takým populačným strediskám, ich tak znevýhodňovali dopravné náklady a riziká. Výnosy oboch fariem preto úplne záviseli od síl, ktoré ich majitelia nedokázali ovplyvniť, napríklad od premenlivosti kúpnej sily a chuti ich zákazníkov a susedov. V širšom meradle okrem toho platilo, že ekonomiky oboch krajín, v ktorých sa nachádzali farmy, stúpali alebo klesali podľa toho, či stúpalo alebo klesalo ohrozenie týchto krajín zo strany vzdialených nepriateľských spoločností.

Najviac sa však Hulsova a Gardarská farma líšia svojím dnešným štatútom. Hulsovu farmu vlastní ako rodinný podnik piati súrodenci so svojimi manželkami či manželmi. Nachádza sa v Bitterrootskom údolí štátu Montana na západe Spojených štátov. V súčasnosti prosperuje, pričom jej domovský okres Ravalli sa nedávno honosil jedným z najvyšších prírastkov obyvateľstva zo všetkých amerických okresov. Tim, Trudy a Dan Hulsovci, ktorí patria k majiteľom farmy, ma previedli novým kravínom vybaveným najnovšou technológiou a trpezlivo mi vysvetľovali pôvaby i nestálosť mliečneho farmárstva v Montane. Kolaps Spojených štátov všeobecne a Hulsovej farmy konkrétne je v dohľadnej budúcnosti nepredstaviteľný. Gardarskú farmu, ktorá bývala sídlom nórskeho biskupa v juhozápadnom Grónsku, však ľudia opustili už pred vyše päťsto rokmi. Nórska spoločnosť v Grónsku sa úplne zrútila: tisíce obyvateľov zomreli hladom, zahynuli v občianskych nepokojoch alebo vo vojnách s nepriateľom, prípadne sa vysťahovali, až pokým tam nikto nezostal. Pevne vybudované kamenné múry kravína na Gardarskej farme i neďalekej Gardarskej katedrály síce stále stoja, takže v kravíne som mohol zrátať jednotlivé státia pre kravy, no niet tu už nijakého majiteľa, ktorý by mi porozprával o bývalých pôvaboch a nestálosti Gardaru. Na vrchole rozvoja Gardarskej farmy a celého nórskeho Grónska sa však ich úpadok zdal byť rovnako nepredstaviteľný, ako dnes úpadok Hulsovej farmy a Spojených štátov.

Na tomto mieste musím uviesť, že keď porovnávam Hulsovu a Gardarskú farmu, netvrdím, že je Hulsova farma a americká spoločnosť

odsúdená k úpadku. V súčasnosti je pravdou pravý opak. Hulsova farma sa rozrastá a jej novú pokročilú technológiu preberajú susedné farmy. Spojené štáty sú zasa aktuálne najmocnejšia krajina na svete. Netvrdím ani to, že farmy alebo všeobecne spoločnosti sú náchylné na kolaps: pokým niektoré sa naozaj zrútia ako Gardar, iné prežili bez prerušenia tisícročia. Cesty na Hulsovu a Gardarskú farmu – ktoré sú od seba vzdialené tisíce kilometrov, no navštívil som ich počas jedného a toho istého leta – ma priviedli k jasnému záveru, že aj tie najbohatšie a technologicky najpokročilejšie spoločnosti dnes stoja pred rastúcimi environmentálnymi a ekonomickými problémami, ktoré by sme nemali podceňovať. Lebo mnohé naše problémy značne pripomínajú tie, ktoré podkopali existenciu Gardarskej farmy a nórskeho Grónska, a s ktorými zápasilo aj veľa ďalších minulých spoločností. Niektoré pri tom zlyhali (ako grónski Nóri), iným sa darilo (ako Japoncom a Tikopijčanom). Minulosť nám ponúka obsiahlu databázu, z ktorej sa môžeme poučiť, aby sme aj my boli úspešní (a mali nástupcov).

Nórske Grónsko zosobňuje iba jednu z mnohých minulých spoločností, ktoré sa zrútili či úplne zmizli a zanechali po sebe monumentálne zrúcaniny, aké si v básni *Ozymandias* predstavoval Percy B. Shelley. Kolapsom tu mám na mysli dlhodobý úbytok populácie alebo politickej, ekonomickej a spoločenskej previazanosti na rozsiahlom území. Taký jav je teda extrémnou formou miernejších druhov úpadku; posudzovanie toho, nakoľko drastický musí byť úpadok spoločnosti, aby sa dal označiť ako kolaps, je preto tak trochu náhodné. Niektoré miernejšie typy úpadku zahŕňajú zvyčajné, v konečnom dôsledku nie kľúčové výkyvy šťasteny a politické, ekonomické alebo spoločenské zmeny v danej spoločnosti; napríklad podrobenie tejto spoločnosti jej blízkym susedom, alebo jej úpadok súvisiaci s jeho vzostupom, bez toho, aby došlo ku zmenám veľkosti populácie či previazanosti celej oblasti; a napokon nahradenie alebo zvrhnutie jednej vládnucej elity druhou. Väčšina ľudí by podľa týchto kritérií považovala za obeť skutočných zrútení – teda nie iba spomenutých miernejších úpadkov – nasledujúce minulé spoločnosti: v rámci dnešných Spojených štátov Anasaziov a Cahokiačanov, mayské mestá v Strednej Amerike, spoločnosti Močikov a Tíwanakov v Južnej Amerike, mykénske Grécko a minojskú Krétu v Európe, Veľké Zimbabwe

— *Svet* —
Predhistorické, historické
a moderné spoločnosti

Island

Európa

Rím, Taliansko

Grécko

Kréta

Libanon

Izrael

Turecko

Úrodný polmesiac

Sýria

Irak

Jordánsko

Irán

údolie rieky Indus

Pakistan

Harappa

Mohendžo-daro

Čína

Japonsko

Afrika

Rwanda

Velké Zimbabwe

Indický oceán

Angkor Vat, Kambodža

Nová Guinea

Austrália

- ◆ historické a predhistorické spoločnosti
- ◇ moderné spoločnosti

Antarktída

15° 0° 15° 30° 45° 60° 75° 90° 105° 120° 135° 150°

v Afrike, kambodžský Angkor Wat, mestá harappskej kultúry z údolia rieky Indus v Ázii a Veľkonočný ostrov v Tichom oceáne (mapa na str. 18 – 19).

Monumentálne zrúcaniny, ktoré po sebe zanechali tieto minulé spoločnosti, si pre väčšinu z nás uchovávajú romantické kúzlo. Keď ich v detstve prvý raz uvidíme na obrázkoch, užasneme nad nimi, v dospelosti si potom mnohí z nás naplánujú dovolenku tak, aby sa s nimi mohli stretnúť priamo, teda ako turisti. Pritahuje nás k nim ich často pôsobivá a opätovne sa v pamäti vynárajúca krása, ako aj záhady, ktoré uchovávajú. Rozsah zrúcaním vypovedá o skoršom bohatstve a moci ich budovateľov – ich vychvaľovačnom „*Hľad, mocný, zúfaj, vidiac moje dielo!*“; ako píše Shelley. Napriek tomu budovatelia zmizli, opustili skvelé stavby, ktoré vytvorili s takým úsilím. Ako sa vôbec mohla kedysi tak mocná spoločnosť nakoniec zrútiť? Aký osud stretol jej občanov? Prestažovali sa inam? Ak áno, prečo? A či biedne zahynuli? Za romantickou záhadou sa skrýva neodbytná myšlienka: nemohol by taký osud časom postihnúť aj našu bohatú spoločnosť? Nebudú sa azda raz turisti zmätene uprene pozerat' na hrdzavejúce kostry newyorských mrakodrapov, tak ako my dnes na džungľou zarastené zrúcaniny mayských miest?

Záhadné opustené stavby už dávno vzbudzovali podozrenie, že ich kolaps v mnohých prípadoch aspoň sčasti spôsobili ekologické problémy: ľudia mimovoľne zničili prírodné zdroje, od ktorých záviseli ich spoločnosti. Podozrenia na takú nezamýšľanú ekologickú samovraždu – ekocídu – v posledných desaťročiach potvrdili objavy archeológov, klimatológov, historikov, paleontológov a palynológov (vedcov, ktorí skúmajú peľ). Procesy, ktorými si minulé spoločnosti podkopávali vlastné základy, keď si poškodzovali svoje životné prostredie, môžeme rozdeliť do ôsmich kategórií. Ich relatívna dôležitosť sa líši od prípadu k prípadu: odlesnenie a zničenie prirodzeného prostredia, problémy s pôdou (erózia, zasolenie a zníženie úrodnosti), problémy so správou vodných zdrojov, nadmerný lov, nadmerný rybolov, pôsobenie dovezených biologických druhov na pôvodné druhy, nárast ľudskej populácie a zvýšenie jej vplyvov na životné prostredie (v prepočte na jedného obyvateľa).

Minulé kolapsy sa odohrávali podobne, v zásade ako variácie na jednu a tú istú tému. Populačný rast nútil k prijatiu takých prostriedkov, ktoré umožňovali posilniť poľnohospodársku produkciu (napríklad zavlažovania, dvoch obrábaní pôdy do roka alebo budovania terás vo

svahu), ako aj k rozšíreniu farmárčenia z najlepších pôvodne vybraných plôch na okrajové, aby sa mohol nasýtiť stúpajúci počet hladných. Neudržateľné metódy spôsobili poškodenie životného prostredia, ktoré spadalo do jednej či viacerých zo spomenutých ôsmich kategórií, a jeho následkom boli poľnohospodársky marginálne územia, ktoré bolo treba znovu opustiť. Dôsledkom pre spoločnosť bol nedostatok potravín, hladovanie, vojny o príliš obmedzené prírodné zdroje pre veľký počet ľudí, ďalej zvrhnutie vládnucich elít rozčarovanými davmi. Pokles populácie nakoniec zapríčinili hladomory, vojny a choroby; spoločnosť stratila časť politickej, ekonomickej a kultúrnej previazanosti, ktorú dosiahla na svojom vrchole. Rôznych autorov to zvädza k opisovaniu analógií medzi vývojom ľudských spoločností a životmi jednotlivých ľudí – hovoria o zrode, raste, vrchole, starobe a smrti spoločnosti – a k predpokladu, že dlhým obdobím starnutia, ktorým prechádza väčšina z nás medzi „najlepšími rokmi“ a smrťou, prechádzajú aj spoločnosti. Táto metafora sa však v prípade mnohých minulých spoločností (a moderného Sovietskeho zväzu) ukazuje ako chybná: úpadok ich postihol krátko nato, čo dosiahli najvyššie postavenie a vrcholnú moc, a ich rýchly pád musel ich občanov prekvapiť a šokovať. V najhorších prípadoch úplného kolapsu sa udialo vystáhovanie všetkých členov predmetnej spoločnosti, eventuálne všetci vymreli. Iba týmto chmúrnym smerom, k definitívnemu koncu, sa samozrejme nevyvíjali všetky minulé spoločnosti: rôzne spoločnosti sa rúcali v rôznej miere a rôznym spôsobom, pokým mnohé spoločnosti sa nerúcali vôbec.

Nebezpečenstvo takého kolapsu je dnes predmetom zvýšených obáv: skutočne sa zhmotnilo v Somálsku, vo Rwande a niekoľkých ďalších krajinách tretieho sveta. Mnoho ľudí sa obáva, že z hľadiska ohrozenia globálnej civilizácie ekocída už zatienila jadrovú vojnu a novo sa objavujúce choroby. Problémy životného prostredia, pred ktorými teraz stojíme, zahŕňajú všetkých osem predchádzajúcich, ktoré podkopali základy minulých spoločností, a navyše ešte štyri nové: zmeny klímy spôsobené ľuďmi, hromadenie toxických látok v životnom prostredí, nedostatok energie a vyčerpanie fotosyntetickej kapacity Zeme. Tvrdí sa, že väčšina z týchto dvanástich hrozieb bude v nasledujúcich desaťročiach rozhodujúca na globálnej úrovni; buď problémy dovedy vyriešime, alebo popri Somálsku podryjú aj vyspelé spoločnosti. Nebude to, samozrejme, scenár súdneho dňa, ktorý by zahŕňal vyhynutie ľudstva či apokalyptický

kolaps priemyselnej civilizácie, ale „iba“ budúcnosť s významne nižšou životnou úrovňou, trvale zvýšeným nebezpečenstvom rôzneho druhu a podvrátením hodnôt, ktoré v súčasnosti považujeme za kľúčové. Taký kolaps môže nadobudnúť podobu celosvetového rozšírenia chorôb alebo vojen, ktoré by boli v konečnom dôsledku spôsobené nedostatkom prírodných zdrojov. Ak sú tieto úvahy pravdivé, tak naše dnešné snahy rozhodnú o stave sveta, v ktorom prežijú svoj stredný a neskorý vek súčasné generácie detí a mladých dospelých.

Odohrávajú sa však búrlivé spory o to, do akej miery sú tieto súčasné environmentálne problémy vážne. Sú tieto nebezpečenstvá v značnom rozsahu zveličované, alebo ich naopak podceňujeme? Nie je azda jasné, že dnešná vyše osemmiliardová populácia, ktorá je vybavená účinnou modernou technológiou, spôsobuje globálny rozpad životného prostredia oveľa rýchlejšie, ako v minulosti spôsobovalo lokálne iba zopár miliónov ľudí s kamennými a drevenými nástrojmi? Vyrieši naše problémy moderná technológia, alebo vytvára nové problémy rýchlejšie, než rieši staré? Môžeme rátať s tým, že až vyčerpáme jeden prírodný zdroj (napríklad drevo, ropu alebo morské ryby), budeme ho vedieť nahradiť nejakým novým (napríklad plastom, veternou a solárnou energiou či umelo odchovanými rybami)? Neklesá azda populačný rast tak, že smerujeme k stabilizácii svetového obyvateľstva na určitom ešte zvládnuteľnom počte ľudí?

Všetky tieto otázky dokladajú, prečo chmúrne preslávené kolapsy minulých civilizácií prestávajú byť len romantickými záhadami a nadobúdajú ďalší význam: možno by sme si z nich mohli zobrat' nejaké praktické poučenia. Vieme, že niektoré minulé spoločnosti sa zrútili, pokým iné nie: čo spôsobilo nestabilitu niektorých spoločností? Ako presne spáchali minulé spoločnosti ekocídu? Prečo niektoré minulé spoločnosti nedokázali rozpoznať ťažkosti a zmätky, do ktorých upadali a ktoré (ako sa nám dnes javí pri spätnom pohľade) museli byť očividné? Aké riešenia boli v minulosti úspešné? Ak by sme na toto všetko vedeli odpovedať, poznali by sme, ktoré súčasné spoločnosti sú najohrozenejšie a aké opatrenia by im najlepšie pomohli; nemuseli by sme čakať, až kým dôjde k ďalším kolapsom ako v Somálsku.

Medzi moderným svetom a jeho problémami a ťažkosťami minulých spoločností však existujú aj rozdiely. Preto by sme nemali prepadnúť naivnej predstave, že skúmanie minulosti nám prinesie jednoduché riešenia, ktoré potom preniesieme do našej dnešnej spoločnosti. Od

minulých spoločností sa líšime v niektorých ohľadoch, vďaka ktorým sme menej ohrození; patria k nim naša výkonná technológia (teda jej prospešné účinky), globalizácia, moderná medicína a lepšia znalosť minulých spoločností i vzdialených moderných spoločností. Od minulých spoločností sa však líšime aj tým, že v niektorých ohľadoch sme ohrozenejší, v tejto súvislosti sa opäť uvádza naša výkonná technológia (teda jej nezamýšľané ničivé účinky), globalizácia (dosiahla takú mieru, že aktuálne kolaps v odľahlom Somálsku postihuje dokonca i Spojené štáty a Európu), závislosť prežitia miliónov (a čoskoro miliárd) z nás od modernej medicíny a napokon naša oveľa väčšia populácia. Ak sa z minulosti stále ešte môžeme poučiť, tak iba vtedy, keď sa nad jej poučeniami dôkladne zamyslíme.

Doterajšie snahy porozumieť minulým kolapsom sa museli vyrovnáť s jedným zásadným sporom a štyrmi komplikáciami. Spor sa týkal odporu voči predstave, že minulé etniká (pričom o niektorých vieme, že boli predkami dnes žijúcich národov, ktoré sa hlásia o slovo) samy prispeli k svojmu úpadku. Poškodzovanie životného prostredia si dnes uvedomujeme oveľa viac ako pred niekoľkými desaťročiami. V súčasnosti sa na vzťah k životnému prostrediu odvolávajú aj nápisy v hotelových izbách, ktoré v nás vyvolávajú pocit viny, ak požadujeme výmenu uterákov, alebo necháme zbytočne tiecť vodu. Poškodzovanie životného prostredia sa dnes považuje za morálny poklesok.

Ono to vlastne vôbec neprekvapuje, že sa domorodým Havajčanom a Maoriom nepáči, keď im paleontológovia hovoria, že ich predkovia vyhubili polovicu vtáčích druhov, ktoré sa vyvinuli na Havaji a Novom Zélande, ani to, že domorodí Američania nemajú radi, keď im archeológovia tvrdia, že Anasaziovia odlesnili oblasti na juhozápade Spojených štátov. Na niektorých poslucháčov pôsobia hypotézy paleontológov a archeológov len ako ďalšia rasistická zámienka, ktorú presadzujú belosi, aby ospravedlnili vyvlastnenie majetku domorodých národov. Vedci akoby vyhlasovali: „Vaši predkovia zle spravovali svoju zem, preto si vyvlastnenie zaslúžili.“ Áno, niektorí americkí a austrálski belosi, ktorých pobúrili vládne finančné náhrady a navracanie pozemkov pôvodným Američanom a Austrálčanom, sa odkazujú na tieto objavy a presadzujú práve tieto argumenty. Najnovšie hypotézy považujú za rasistické klamstvá nielen samotní

domorodci, ale aj niektorí antropológovia a archeológovia, ktorí ich skúmajú a stotožňujú sa s nimi.

Niektorí domorodci a s nimi sa stotožňujúci antropológovia však zachádzajú do opačného extrému. Trvajú na tom, že minulé domorodé etniká boli (a moderné stále sú) mierumilovné, a pokiaľ ide o ekológiu, múdrymi správcami svojho okolia, že dôverne poznali a rešpektovali prírodu, žili nevinne, takmer v rajskej záhrade, a nikdy by sa nemohli dopustiť takých zlých vecí. Ako mi raz povedal jeden novoguinejský lovec: „Keď sa mi jeden deň podarí zastreliť veľkého holuba v jednom smere od našej dediny, vyčkám týždeň, kým znovu vyrazím na lov holubov, a potom aj tak pôjdem na opačnú stranu.“ To len zlí moderní obyvatelia moderných krajín nepoznajú prírodu, nerešpektujú životné prostredie a ničia ho.

V skutočnosti však chybujú obe strany tohto sporu – rasisti aj tí, ktorí veria v minulý raj – tým, že sa na minulé domorodé národy pozerajú ako na zásadne odlišné (či už podradné alebo nadradené) od moderných národov vyspelých krajín. Udržateľná správa prírodných zdrojov bola obťažná vždy, už od tých čias, keď sa pred približne päťdesiatimi rokmi u *Homo sapiens* rozvinula moderná vynachádzavosť, zdatnosť a lovecké schopnosti. Už od prvej ľudskej kolonizácie austrálskeho kontinentu (ľudia tam prišli vo viacerých vlnách pred 50 až 65 tisíc rokmi) a následného prakticky okamžitého vyhynutia väčšiny pôvodných obrovských vačkovcov a ďalších veľkých austrálskych živočíchov, prišla po každej kolonizácii územia, na ktorom sa človek pôvodne nevyskytoval, vlna vymierania miestnych veľkých zvierat. Išlo o Austráliu, Severnú Ameriku, Madagaskar, ostrovy v Stredozemnom mori, Havaj, Nový Zéland a desiatky ďalších ostrovov v Tichomorí, kde došlo k vyhynutiu veľkých zvierat, ktoré sa vyvinuli bez strachu z ľudí, a preto sa ľahko zabíjali, prípadne podľahli zmenám prostredia, ktoré súviseli s príchodom ľudí, alebo dovezeným druhom škodcov a chorobám. Do pasce nadmerného využívania prírodných zdrojov sa môže chytiť hociktorá spoločnosť. Príčinou sú všadeprítomné problémy, nad ktorými sa zamyslíme v ďalšej časti tejto knihy, to, že hojnosť zdrojov sa sprvoti zdá byť nevyčerpatelná; že príznaky ich stenčenia sa skrývajú za zvyčajným ročným či viacročným kolísaním ich výdatnosti; že je obťažné docieľiť, aby sa ľudia správali rovnako zdržanlivo pri žatve či odbere zo spoločného zdroja (takzvaná tragédia obecných pastvín, ktorú si opíšeme v ďalších